

Milorad Stojević

POVIJEST KNJIŽEVNOSTI U GRADIŠĆANSKIH HRVATA

dr. Milorad Stojević, Pedagoški fakultet, Rijeka, pregledni članak, Ur.: 23. prosinca 1992.

UDK: 886.2(436.17)(091)

Ovaj pregledni članak daje uvid u ono što se na polju gradišćanskohrvatske povijesti književnosti zbivalo od njenoga prvoga povjesničara File Sedenika do danas, bez nakane da bude potpun prikaz tih nastojanja. U svakom slučaju i takav, pregledni, uvid pokazuje da su svi pokušaji pisanja te povijesti manjkavi, a da, isto tako, nema zrelih preduvjeta da se ona skoro i napiše. Uzrok je tome nedostatak valjanih bibliografija, stručnjaka na tom polju, izvan-literarni kontekst kao kriterij u sagledavanju književnosti, nema dovoljnih obradba pojedinih segmenata te književnosti, a ni društveni poticaji ne pogoduju uvijek tome poslu.

Teško je reći kada se točno u gradišćanskim Hrvata javlja ideja o tome da se što zabilježi iz vlastite književne povijesti. U mnogim proslovima gradišćanskohrvatskih knjiga, a poglavito su to one pragmatično vjerske namjene, ima stanovitih naznaka o svijesti kako je što na hrvatskome jeziku postojalo napisano i kako je ono što se radi i nastavak svega toga. Te, sasvim imanentne, naznake ne govore i o stvarnome poznavanju vlastite tradicije, a kamoli o književnim osobnim, vremenskim, formativnim i ostalim značajkama u kontekstu povijesti. Navlastito se ta svijest temelji više na određenju nacionalnoga i tome prisposobljiva identiteta a manje na samoj književnosti. Pitanje je, dalje, koji je kriterij dijelio pismenost od književnoga, namjensko od estetskoga, dakako i razine njihova prožimanja. Povijest književnosti u gradišćanskim Hrvata gledala se sa sličnih stajališta, s ponešto pomaknutom vizurom konteksta, i u matičnoj kritičkoj, i književnopovijesnoj produkciji.

Neosporno je: prvi koji je proglasno, pragmatiski i književno relativno svjesno osjetio potrebu da se napiše povijest književnosti u gradišćanskim Hrvata bio je File Sedenik¹

¹ Pisanje njegova prezimena različito je: sâm se potpisivao **Szedenich**, drugi su ga potpisivali kao **Sedenić**, a čini se da se kao nekakvo "srednje" rješenje ustalilo pisanje **Sedenik**. O njemu vidi npr.: Janko Barič, **File Sedenić**,

Potpuni naslov njegove knjige glasi: **Naši pisci i književnost. Ovo hrabreno, razumno, hrvatsko ljudstvo je ur čuda znamenitih mužih dalo, svojoj ugarskoj domovini. Pisal: File Szedenich. Sopron. Pirli i Székely-a tiskara. 1912.**² To djelo ima sasvim utemeljene zamjerke: Sedenik je mnoge naslove više pisaca gradišćanskih Hrvata, što su pisani latinskim, mađarskim, njemačkim ili kojim ostalim jezikom, preveo na gradišćanskohrvatski, pa se stječe dojam da su ti pisci pisali materinskim jezikom.³ Na to je, čini se, među prvima upozorio Andreas Karall.⁴ Je li pisac gradišćanski Hrvat pripadnik gradišćanskohrvatske književnosti bez obzira na to kojim jezikom pisao, nadilazi problemske granice mogega teksta. Ipak, nedvojbeno je kako mnogi od njih nisu krili svoje nacionalno porijeklo niti pripadnost hrvatskoj etničkoj zajednici. Štoviše, smatrali su da je njihova nazočnost u njoj bjelodana neovisno o jeziku njihova izražavanja.

Bez obzira na te, dvojbene, zamjerke, neosporno je to da je File Sedenik napisao dosad jedinu povijest gradišćanskohrvatske književnosti. Ono što se poslije njega pisalo, i po opsegu i po kvaliteti, zapravo su ili nadopune njegovih bibliografskih jedinica ili njihove ispravke. Osim toga je ustroj njegove knjige i najutemeljeniji. U tom je ustroju Sedenik načeo mnoge probleme što kasnije nisu niti raščlanjivani niti iznova aktualizirani, književnopovijesno obrađeni. Bio je svjestan ali ih je ostavio po strani dajući prednost pragmatiskim nakanama, što su bile povezana i s financijskim problemima. Evo faktičkoga ustroja Sedenikove knjige: poslije **Uvoda** slijede poglavlja **Kratka povest književnosti**⁵, **Narodna književnost**⁶, **Umjetna književnost**⁷; unutar kataloga životopisâ umetnuto je poglavlje **Nekoliko riči od starl školnikov obće**⁸, a na kraju slijede **Koraki rade naših plćcov i književnosti**⁹ i **Zaključni govor**¹⁰.

Ono čega je File Sedenik ponajviše svjestan jest cilj njegova intelektualnoga napora i njegova štiva: "On cilj, koga sam si najper zel, koga ova knjiga ima, sam i ovako postignul

književnik ugarskih Hrvata, Sv. Cecilija, sv. 2, 1922, str. 40-41; Ivan Dobrović, **File Szedenich, Na tridesetu obljetnicu njegovoga premlnuća**, Gradišće 1951, str. 47-52; Stjepan Vellin, **Iz kulturne prošlosti naših Hrvata u zapadnoj Mađarskoj, File Sedenic - učitelj i književnik**, Narodni kalendar 1979, str. 185-189; M. Meršić ml., **Znameniti i zaslužni gradišćanski Hrvati**, Čakavski sabor, Rijeka 1972, str. 97-99; Stjepan Krpan, **Gradišćanski portreti**, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1988, str. 77-81.

² Felix Tobler dvaput je objavio tekst **Produkcija i distribucija gradišćansko-hrvatskih knjig u 18. i 19. stoljeću** (prvi u: Gradišće 1982, str. 48-57; drugi u: Gradišćanski Hrvati 1533-1993, zbornik, Beč 1984, str. 95-105), ktome: **Produkcija gradišćansko-hrvatskih knjig u 18. i 19. stoljeću**, Dani hrvatske kulture, Tage der kroatischen Kultur, 3-5 Juli 1981, Schachendorf, Hrvatsko kulturno i prosvjetno društvo Čajta, str. 28-31. U prvim dvama tekstovima navodi Tobler da je na jednoj od dodatnih stranica popravljen naslov, koji ima glasiti: **Naši pisci i naša književnost**. Ne znamo radi li se ovdje o "popravci" unutar neke od stranica knjige ili je neka stranica bila umetnuta u knjigu kao ispravak.

³ Tobler, O.c., prvi tekst str. 48, drugi tekst str. 96.

⁴ Andreas Karall, **Das religiöse Schrifttum der heute burgenländischen Kroaten bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts**, Teol. Diss., Wien 1963; vidi i Tobler, O.c., prvi tekst str. 55, drugi tekst str. 96.

⁵ Szedenich, O.c., str. 9-16.

⁶ O.c., str. 16-70.

⁷ O.c., str. 70-156.

⁸ O.c., str. 109-111.

⁹ O.c., str. 156-158.

¹⁰ O.c., str. 158-161.

najmre: 'Književnost' (pesništvo, pišće i.t.d.) z ričom kulturu hrvatskoga ljudstva va Ugarskoj i z-njegove krvi rodjene znamenitije muže pokazat"¹¹. Teško je reći zašto je riječ **književnost** među navodnicima. S tim u vezi moglo bi se pomisliti dvoje: ili ju je Sedenik htio **spacilonirati** ili je bio, ne bez razloga, svjestan kako njegovoj književnopovijesnoj kronologiji pripada i ono što ima veze s ostalim područjima, a navlastito im je pismenost, ili njen model, zajedničko tkivo, kao, uostalom, i to da se uvijek radi o gradišćanskohrvatskim autorima.

Osim cilja Sedenik je imao sasvim jasne odrednice u pisanju svoje povijesti književnosti: "Ki su nam zrcalo i plemeniti ugled (primir) svojim neutrdljivim delovanjem, svójum lyubavom prema svojoj veri, svojim bližnjim, prema svojemu rodu i narodu, a najmre prema svojoj miloj domovini, neka slišu oni k-najvišem ali najnižemu stališu, ali neka pišu oni mer va kom domaćem jeziku..."¹². Zašto je, k tome, njegova knjiga znanstveno nepouzdana? Ponajprije zato što su podaci u njoj uzeti iz usmene predaje, iz legendi i priča, potom: elaboracija je posvema neujednačena a ovisi, s jedne strane, o količini podataka i pročitana materijala o nekome autoru, s druge strane o emocionalnoj vezanosti Sedenika za pojedino djelo (i autora), te o tome što misli o mjestu i značenju pojedinih autora i pojava u književnome gradišćanskohrvatskome tijeku.

Na njegovo djelo, ipak, valja gledati drugačije: na kraju krajeva, to je jedina razaberivo metodološki provedena/napisana povijest gradišćanskohrvatske književnosti. Ona osim cilja i odrednica nudi i koncepciju. U čemu se ona sastoji? Djelo glasovitijega pisca predočeno je svojim sadržajem (tamo gdje Sedenik misli da je nužan, ili zato što ga je provjerio vlastitim iščitavanjem a ne predajom), potom i "formalno pokaženo"¹³. Sadržaji su predočeni tamo gdje su pisci receptivno provjereni, koji su knjižno dostupni. Isto tako, životopisi pojedinih pisaca osnivaju se na nekim vrstama podataka: ili potječu iz knjižne građe, iz usmene predaje ili osobna Sedenikova iskustva. Pouzdan je kronologijski slijed, potom osoban odnos u vezi sa segmentima knjige.

Već trioba govori o tome da je Sedenik htio gradišćanskohrvatsku književnost predočiti u trima njenim protegama, uobičajenim u tadašnjim povijestima književnosti praktične namjene. To znači da je bio svjestan kako je gradišćanskohrvatska književnost u toj triobi kompletna i kako joj, jednostavno, udovoljava poput svake razvijene književnosti. Obilježena je dijakronskim i sinkronijskim kontekstom povijesti bez obzira na to kojim je jezikom realizirana.

Također je Sedenik imao i određene zamisli u vezi s tipologijom i žanrovskim ustrojem. To znači da je mario i o nekim "teorijskim"/teorijskim problemima, iako sve te spoznaje potječu iz njegove školničke naobrazbe i prakse, što je pak uvažavala određene zahtjeve unutar pedagojske nužde. Opet, ne valja zaboraviti i derivacije te naobrazbe, bez obzira na to bila ona praktično uputna za tadašnje škole ili praktično uporabljiva za kataloške obradbe pisaca i pojava. Zatim, Sedeniku je povijest književnosti neosporno vezana za nacionalnu i državnu povijest. To znači za tijek od doseljenja Hrvata u nove, zapadnougarske krajeve i za njihovo prilijeganje tamošnjoj povijesti. S tim u vezi naglašava Sedenik značenje određenih crkvenih redova (franjevaca, isusovaca), značenje pojave školskih knjiga, kalendara i, dakako, ključnih imena u razvitku književnosti.

¹¹ O.c., str. 70.

¹² O.c., str. 3.

¹³ O.c., str. 70.

U odjeljku **Narodna književnost** podastire opće teorije o postanku i trajanju usmene književnosti, ali prinosi tome i razdiobu te književnosti po žanrovskome ustroju. Ponajprije je razdjeljuje na globalne segmente: **Narodno pjesništvo**, **Proza** i **Navade naroda**. Svaki od segmenata ima svoju žanrovsku podrazdiobu. Prvi segment, tako, predočava legende, pripovedne jačke, romance, jačke za ditcu kad se igrađu, na šalu (šaljive) jačke, narodne jačke, jačke dobroj ditci. Drugi: pripovidajke, štorice i poslovice. Treći: pir, nazdravice, noćno čuvanje hrvatskih sel. Sasvim kratko, na pola stranice, dodaje Sedenik i četvrti dio pod naslovom **Praznovera** (odjeljci: **Petak**, **Luclje**, **Va černom...**), više stoga da didaktički upozori a manje zato što osjeća motivaciju da tu vrst usmenoga stvaralaštva raščlani ili, možda, afirmira¹⁴.

Očito je Sedenik, u općem dijelu, više pozornosti darovao usmenoj književnosti, vjerojatno pod utjecajem romantičarske literature i na mađarskome i na njemačkome jeziku. Zapravo valja reći da je temeljni uzor za svoju knjigu našao u povijesnim knjigama, ponajprije izvan gradišćanskohrvatske jezične sredine, pogotovu u onima u kojima je prevladavao biografizam, i njemu bliske metode. U silnoj želji da dađe ikakvu biografiju Sedenik je, upravo na temelju biografističkih uzora, posezao i za onim što nisu egzaktno provjerljive činjenice, onime što je, uglavnom, bilo znanstveno neprovjereno. Čini to stoga što njegova koncepcija zapravo teži učiniti sve usuprot zaboravu, pa on spominje i one pisce kojih djelo nije mogao pronaći a životopis pouzdano interpretirati. Htio je Sedenik da i sama riječ o postojanju kojega pisca i njegova djela posvjedoči i o kakvoći i o količini gradišćanskohrvatske književnosti. Jamačno, u tim je slučajevima domoljubnost prevladala kao kriterij.

U pojedinoj interpretaciji, ili opisu, osoba ili pojava, ali i ostalih odabranih značajki (žanrovskih, naprimjer), Sedenik je rabio dostupno nazivlje "nauka o pjesništvu". Tako, npr., usmenu književnost drži, a zato joj daruje izuzetnu pozornost, temeljem ("korenom") umjetnoga pjesništva¹⁵, potom često, vjerojatno na osnovi školničke naobrazbe i tadašnje školske priručne uputne lektire, spominje ukrasne pridjeve (epiteton ornans)¹⁶, predmet pjesništva¹⁷ (a ne puki sadržaj), aliteraciju, tojest **zvokoličnost (glasov silka, hanfestés)**¹⁸, ritam (**ritmuš**)¹⁹, vrst/žanr²⁰, tj. rod²¹, itd. U svemu tome valja zamijetiti da pojedine obradbene jedinice načelne naravi nastoje ponajprije biti opisno ukazljive a potom primjerom potvrđene, ali za mnoge od njih Sedenik drži da ih je dostatno pokazati i na njih ukazati primjerom, in medias res. Objašnjava to Sedenikovu pragmatičnu namjenu knjige ali jednako tako i znanstvenu neobaviještenost, nedosljednost ili čak stanovitu neumješnost u metodološkoj provedbi. Bibliografske jedinice imaju podjednako pragmatičan ustroj: dostupni podaci o životu i djelu, tamo gdje je osobno provjerio podatke, emocionalniji su u deskripciji, primjeri podastrtiji, itd. Opseg prostora raznoliko je podaren i u tome se ne nazire sustav. Nije uputno ovom prigodom upuštati se koliko se ta povijest književnosti

¹⁴ O.c., str. 69.

¹⁵ O.c., str. 16.

¹⁶ O.c., str. 19, 20.

¹⁷ O.c., str. 25.

¹⁸ O.c., str. 26.

¹⁹ O.c., str. 28.

²⁰ O.c., str. 32.

²¹ O.c., str. 41.

metodološki oslanja na slične knjige iz matične književnosti, i koliko su mu uopće bile dostupne budući da ni same nisu imale bitna djelovanja u matičnoj književnosti²²

Nije, međutim, slučajno da je Sedenik svojom knjigom poticao ne samo istraživanja gradišćanskohrvatske književnosti do današnjih dana, nego je poticao distribuciju njene metodologije, ili njenih dijelova, pa ma kako ona manjkava bila još u njegovo doba. Za tom poviješću književnosti posizali su ne samo gradišćanski Hrvati, nego i oni iz matične književnosti (dakako, kada su što pisali o gradišćanskohrvatskoj književnosti). Stoga valja spomenuti i ostale pokušaje pisanja povijesti gradišćanskohrvatske književnosti, što su se oslanjale na Sedenikovu knjigu, ili su je korigirale. Ispravke su se uglavnom oslanjale na točnost godina, ispravnost naslova, pojedinih životnih detalja, ali nitko se svojim djelom i vlastitom metodologijom, koncepcijom i sl. nije mnogo udaljio od Sedenika ni u Gradišću ni u Hrvatskoj. To je zapravo čudno zbog toga što danas postoje mnogi proučavatelji gradišćanskohrvatske književnosti koji imaju znanja, institucionalne podloge i narodne potpore da to učine. Stvarni razlog može ležati u intelektualnoj svijesti o nedostupnosti građe, nedostatku pouzdane bibliografije i ostalome.

Na osnovi Sedenikove knjige napisan je i članak, u dva nastavka, Rudolfa Strohala²³. On je imao biti sažetak gradišćanskohrvatske književnosti i, dijelom, kulturološke povijesti. Strohal je strogo kataloški pobrojao pisce (zaključno s brojem 35), dao najopćenitije podatke o njima i, na kraju, obavijest da se podaci osnivaju na Sedenikovo povijesti. Strohal ne zaboravlja povijesni aspekt hrvatske selidbe u Gradišće, kao ni ono što je s tim u vezi predočio u svojoj **Hrvatskoj glagoljskoj knjizi**²⁴. Iako taj članak ima informativnu značajku, njegov uvod upućuje na knjižnu povezanost Hrvata i Hrvačana, odnosno na, zajedničke korijene²⁵, što u Strohala nije lišeno i emocionalnih konotacija.

Poslije Strohala, u domovinskim obavijestima o gradišćanskim Hrvatima i njihovoj kulturi, svakako posebno mjesto ima knjiga Mate Ujevića **Gradišćanski Hrvati**²⁶. Ta knjiga nije imala namjeru predočiti samo književnost. Ta je djelatnost samo segment te knjige, a cijela je obavijesno i kulturološki intonirana. I Ujević u odjeljku **Književnost**²⁷ daje zapravo konspekt Sedenikove knjige, a i žanrovske naznake, kao i opis usmene i umjetničke književnosti, temelje se na tome. Ujevićev pregled ima informativnu namjenu, kao i Strohalov, samo što je uklopljen u širi kulturološki i ostali kontekst. Stanovit pregled daje Ujević i u prigodnu slovu Horvatovim **Gradišćankama**²⁸, ali je on vrlo kratak i u funkciji predočavanja Horvatova djela.

Kronološki gledano članak Martina Meršića st. **Od stare i nove književnosti Gradišćanskih Hrvatov**²⁹ također je svojevrsan pregled povijesti. Predočavanje se reducira na najznačajnije pojave gradišćanskohrvatske književnosti, prvu knjigu, prag-

²² Npr. vidi: M. Šicel, **Dosadašnje koncepcije povijesti hrvatske književnosti**, u: **Stvarnost i razdoblje u novijoj hrvatskoj književnosti**, Matica hrvatska, Zagreb 1971, str. 312-331.

²³ R. Strohal, **Hrvatska knjiga u jugozapadnoj Ugarskoj**, u **tako zvanom Burgenlandu**, Hrvatska prosvjeta 15- 16/1922, str. 371-377; 17-18/1922, str. 411-414.

²⁴ R. Strohal, **Hrvatska glagoljska knjiga**, vlastito izdanje, Zagreb 1915.

²⁵ Strohal, **Hrvatska knjiga...**, str. 371.

²⁶ M. Ujević, **Gradišćanski Hrvati**, Jeronimska knjižica, Hrvatsko društvo Sv. Jeronima, knj. 426, Zagreb 1934.

²⁷ O.c., str. 52-66.

²⁸ Ujević, **Uz knjigu "Gradišćanke"**, u: I. Horvat, **Gradišćanke, Pripovijesti iz života gradišćanskih Hrvata**, Izdaje Hrv. knjiž. društva sv. Jeronima. Knjiga trista i sedma, Zagreb 1930, str. 53-56.

²⁹ Letnja knjiga Hrvatskog kulturnog društva u Gradišću, **Leto 1930**, str. 24-28. Članak je prenesen iz zagrebačkog časopisa **Mladost** za g. 1927, koji je bio posvećen gradišćanskim Hrvatima.

matski vrijedne autore, tiskaru. To djeluje kao osobni izbor ili kao doseg tadašnje Meršičeve obavijesti. K tome, mnogi su podaci netočni, što je čudno ako se uzme u obzir istraživanje, i vremenski tijek, od Sedenikove šopronske knjige do Meršičeva članka.

Jednako kao i Ujević i Ivan Esih je napisao obavijesni članak o gradišćanskim Hrvatima, gdje se dohvatio i njihove književnosti³⁰. Razvidno je da taj pregled ima funkcionalne značajke, stoga i mnoge netočnosti što ih je pažljivim pregledavanjem dotadašnje literature mogao izbjeći. Izbor je sveden na samo nekoliko imena (Kragel, Ficko, Mušković, Miloradić, M. Karall, Mijo Maković, I. Horvat). Nedvojbeno je da Esih nije imao izvorna uvida ni u staru ni u novu gradišćanskohrvatsku književnost, jer navodi očite netočnosti, a i početke te književnosti smješta na konac XVIII. stoljeća.

I Ignac Horvat se barem dvaput popačao, na različite načine, u književnu povijest gradišćanskih Hrvata. Prvi je put to bilo u zadaći predočavanja jezičnog razvitka, tojest mijena gradišćanskohrvatskog jezika³¹. Iako je prvotna nakana bila razvitak jezika, nerazlučivo je to bilo učiniti bez stanovita pregleda književna razvitka. Horvat ovdje ponavlja greške svojih prethodnika u osnovnim detaljima, a to dovoljno govori o stanju književne povijesti u gradišćanskim Hrvatima dotad³². Iz iste godine potječe i njegov članak pod naslovom **Spomenimo se dobroćiniteljev našega naroda!**³³. U njemu je prvotna nakana dati, barem, osnovni pregled onoga što je dotad napisano i koji su to najznačajniji autori: **Ki su za nas knjige pisali, Ki su našem narodu jačke pevali, Ki su naše djake s štipendijama pomogli**. Taj je tekst imao promaknuti kulturološke protege gradišćanskohrvatskoga pisanja, kao i njihovu vjersku i jezičnu, svakako i pragmatičnu opredjeljenost.

Čini se da u domovinskome tisku što više prolaze godine od Sedenikove knjige to nepouzdaniji postaju podaci o gradišćanskohrvatskoj književnosti, ali postaju kulturološki zanimljiviji. Takav je i članak Jure Prpića³⁴ što u svome kratkome opsegu čak kani dati kronološku, sadržajnu i inu raspodjelu te književnosti. No, stare se zablude ponavljaju, o čemu dostatno govori podatak kako Prpić njen početak pomiče, ne konzultirajući se valjda ni s neobaviještenim Esihom, čak u XIX. stoljeće. Zanimljive su njegove opaske o dvama preporodima u gradišćanskohrvatskoj književnosti što pomalo podsjeća na ideje Antuna Radića o dvama preporodima u matičnoj književnosti. Jure Prpić znatnu pozornost daje suvremenim piscima, tojest stare kronološki bilježi a nove, dijelom, analizira, pak tako ponajviše Ignaca Horvata.

Razdoblje poslije drugoga rata nije bilo najsretnije što se tiče ideje o kakvoj književnoj povijesti u gradišćanskim Hrvatima, čak ni u nekim dalekim naznakama, ako, dakako, životopisne crtice ne smatramo tom povijesnom sastavnicom. Pojavljuju se članci obljetničkoga karaktera u gradišćanskim kalendarima i ostalim publikacijama, ali nema nekih sintetskih naznaka. Čak se čini kao da popušta zanimanje za vlastitu književnu tradiciju. Tek se 1969. g. pojavljuje podosta pretenciozan, ili netočan, naslov Martina Meršića ml. **NACRT za povijest književnosti gradišćanskih Hrvata**³⁵. Taj autor naglašava kako je Sedenik dobro polazište za sastavljanje "potpune" povijesti književnosti u gradišćanskim Hrvatima³⁶, pa nabraja neke naslove za koje misli da ih valja uvrstiti u tu

³⁰ I. Esih, **Gradišćanski Hrvati**, Preštampano iz kalendara "Napredak" za god. 1933, Zagreb 1933, str. 12-14.

³¹ M. Stojić, **Ignac Horvat**, Fluminensia 1/1992, str. 62-65.

³² O.c., str. 66.

³³ Naša domovina 1940, str. 50-55.

³⁴ J. Prpić, **Književnost gradišćanskih Hrvata**, Hrvatska revija 1/1941, str. 31-36.

³⁵ Gradišće 1969, str. 51-59.

povijest poslije Sedenika. Iza uvoda priložen je, ne baš sustavan, popis djela, članaka i sličnoga, što bi moglo pridonijeti izradi te povijesti. To, međutim, ne bi mogao biti nacrt jer nema nikakvih metodoloških, strukturnih i ostalih smjernica, već je to prije **popis** onoga što je Meršić ml. držao da valja imati na umu kada se bude pisala povijest književnosti.

Sustavniji je Meršić ml. u radu **Crkvena književnost Gradišćanskih Hrvata do početka 19. stoljeća**³⁷, sustavniji zato jer se temelji na doktorskoj disertaciji dr. Andrije Karalla³⁸. Ipak, on iz te disertacije, u konspektu, izdvaja ono što mu je, problemski ili kako drugačije, važno i vrijedno, pa se u slijedu miješa povijesno i književnopovijesno, raščlamba i prijedlozi istodobno, bibliografske jedinice i nekakva tipologija/kronologija, sve ispremiješano s kulturološkim i sličnim namjerama i zaključcima.

Ono što je Sedenik htio realizirati na uskome književnome području, Meršić ml. pokušao je realizirati na općemu kulturološkome planu bibliografske naravi, u knjizi pod naslovom **Znamenuti i zaslužni Gradišćanski Hrvati**³⁹. Bez obzira na plan, kulturološki opći, ipak je razvidno da je to ponajprije književnički, ili barem pismenski, leksikon. Ta knjiga jednako svoju konstrukciju/strukturu duguje Sedeniku koliko i praktičnim sličnim knjigama domovinske i ostalih književnosti. Čak je i struktura uvoda⁴⁰ prisposobiva Sedeniku, s tim što je Meršić ml. obavješteniji i osvješteniji u manipulaciji povijesnim podacima, nastoji biti znanstveno pouzdan iako ne može odoljeti emocionalnim nagnućima prema određenim autorima, kao što to nije mogao ni Sedenik, pa u tome dijele slične greške, ili, pak, to obojica smatraju ne samo dopuštenim nego i poželjnim.

U uvodu Meršić ml. daje podatke o počecima gradišćanskohrvatske književnosti, najstarijim rukopisnim dokumentima te književnosti, reformacijskome njenome dijelu (**Hrvatska lutorska književnost, lutorski pisatelji i njihov rad**), a posebna je pozornost ukazana Grguru Mekiniću i značenju njegovih knjiga.

Iako je Meršić ml. suvremeniji od Sedenika, neosporno je da rabe istu literaturu⁴¹, bibliografske im jedinice imaju jednake strukturne bliskosti i odmake, a kronologijski je ustroj jednak u obojice. Bliskosti možemo katalogizirati i drugačije. Martin Meršić ml. u svakoga pisca iz njegove bibliografske jedinice vrednuje određene značajke: prva je i opća značajka biografizam; značenje pisca određuje se njegovom vrijednošću za užu (gradišćanskohrvatsku) sredinu ili za širi, ponajprije austrijski i mađarski, kontekst; bibliografska uvjerljivost postiže se pozivanjem na izvore drugih ili na one vlastite; negdje se u tim jedinicama daje vrijednosna prosudba bez imalo raščlambe, ali ponekad tome prethodi ili slijedi opis tih vrijednosti, što se odnosi ne samo na književni nego i na

³⁶ O.c., str. 51.

³⁷ Gradišće 1970, str. 47-59.

³⁸ A. Karall, O.c.; Iako ima više tekstova u vezi s vjersko-religijskim protegama gradišćanskohrvatske književnosti, spominjem tek nekoliko najvažnijih: Franz Probst, *Die religiöse Erbaungsliteratur der burgenländischen Kroaten, Ein Beitrag zur Literaturgeschichte des Burgenlandes, Burgenländische Heimatblätter, Heft 3/1951, str. 197-206*; nekoliko tekstova iz knjige/zbornika *Im Dienste der Einheit, Kroatische Sektion des Pastoralamtes, Eisenstadt (g.?)*, a to su: Adalbert Schreiner, *Beitrag der Kirche zur Entfaltung der burgenländisch-kroatischen Schriftsprache, str. 188-191*, Nikolaus Bencsich, *Priester im Dienste der Literarisch-geistlichen Entwicklung, str. 192-202*, Anna Schorellts, *Kirche und kroatisches Laienspiel, str. 203-208*, Agnes Bublch, *Printmedien in der Seelsorge der burgenländischen Kroaten, str. 248-250, lfd.*

³⁹ Čakavski sabor, Rijeka 1972.

⁴⁰ O.c., str. 5-36.

⁴¹ Npr. József Szinnyei i Seraphinus Farkas.

opći rad u vezi s gradišćanskim Hrvatima; Meršić ml. je opširan tamo gdje smatra da je koji pisac to svojom vrijednošću zaslužio, ili zato što o njemu ima više izvora⁴²; nepouzdanost se pokazuje anegdotalnošću, čemu je pribjegavao i Sedenik, kao što su to, naprimjer, bilješke o Štefanu Ginzleru⁴³, dr. Juraju Juraniću⁴⁴, ili Jožefu Radakoviću (Vasu Gerebenu)⁴⁵, itd.; kriteriji vrednovanja, kad ih ima, fleksibilni su: ponekad je to mar za jezik, potom za svoj kraj, narod, i sl.; prvotna je potreba ukazati na količinu književnih i ostalih kulturoloških osobina/izložaka. Bez obzira na to, isto kao i Sedenikova, knjiga Meršića ml. nezaobilazna je u budućoj izradi gradišćanskohrvatske književne povijesti, to više što je njena temeljna namjera zaslužnost i znamenitost prispodobiti ljudima od pera, potom i onima s graničnih područja, budući da se u takvim kontekstima i koncepcijama u književnost počesto svrstava svaki oblik pismenog očitovanja. Mnoge naznake što streme nagnuću da se pozabave i poviješću gradišćanskohrvatske književnosti u Meršića ml. nalazimo i u ovim njegovim tekstovima: **Povest katoličanske crkve**⁴⁶, **Baumgarten In Brugenland**⁴⁷, kao i nekim ostalima.

Ima pokušaja da se gradišćanskohrvatska književnost prikaže u segmentima, žanrovskim, vremenskim, specifičnima i ostalima. Takav je, kronološki po redu, i onaj Nikole Benčića pod naslovom **Pjesništvo gradišćanskih Hrvata**⁴⁸. Ni Nikola Benčić ne može mimoći Sedenika, spočitavajući mu zastarjelost, netočnost i neprikladnost⁴⁹, a preporučuje podatke u knjizi **Znameniti i zaslužni Hrvati** autora Strohala-Deželića-Bučara. Benčić pjesnički segment promatra u izvanliterarnome kontekstu, kao i njegovi prethodnici po poslu, ali je bjelodano kako on nastoji predočiti literarnosne značajke: opće osnovne karakteristike, prinos osobnosti općemu tijeku, kronološka stratifikacija, primjeri, posebnosti i, tek djelomično, raščlambe zajedničkih ili skupnih poetika.

Međutim, Benčić je danas jedan od rijetkih književnih povjesničara koji u zadanome problemu nastoji dati njegov što potpuniji uvid, potom vlastito stajalište i mogućnost realizacije teze. Takvi su, naprimjer, ovi njegovi tekstovi: **Tendencije i glavni sadržaji starlje gradišćanskohrvatske književnosti**⁵⁰, **Von der barocken Frömmigkeit zur geistigen Erneuerung der burgenländischen Kroaten**⁵¹, **Die Auswirkungen des Buchdrucks auf die Entwicklung der burgenländisch-kroatischen Eigenständigkeit**⁵², ali i mnogi ostali koji nemaju čisto književno-povijesno razmatranje, već zadiru u filozofska, teološka, povijesna i kulturološka razmatranja aspekata gradišćanskohrvatske prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Buduća povijest gradišćanskohrvatske književnosti sigurno neće moći bez oslanjanja i na takve članke i znanstvene elaborate Nikole Benčića.

⁴² Npr. razlikuju se bibliografske jedinice o Ficku (str. 50-53), Gerebenu (str. 91-96) od nekih ostalih.

⁴³ Meršić ml., O.c., str. 54-55.

⁴⁴ O.c., str. 63-64.

⁴⁵ O.c., str. 91-96.

⁴⁶ Hrvatsko kulturno društvo 1935. (bez naznake mjesta izdanja).

⁴⁷ **Ein Beitrag zur Orts- und Kirchengeschichte des Burgenlandes**, Selbstverlag des Verfassers, Wien 1963.

⁴⁸ Dometi 8/1971, str. 23-32.

⁴⁹ O.c., str. 23.

⁵⁰ Varaždinski zbornik 1983, str. 507-513.

⁵¹ U: **Internationales Kulturhistorisches Symposium Mengersdorf 1982**, Band 14, Graz 1983, str. 247-259.

⁵² U: **18. mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modlinci, Celje 1986**, Vpliv in učinki tiskarstva in tiskov v panonskem prostoru do jožefinških reform, Maribor 1988, str. 105-113.

Nacrtom bi se mogla nazvati i dva teksta Štefana Zvonarića: **Kratak pregled plemenosti i književnosti (sada) gradišćanskih Hrvata u 19. stoljeću**⁵³, **Kratak pregled plemenosti i književnosti gradišćanskih Hrvata**⁵⁴. Prvi je tekst uglavnom temeljen na analizama, ili registriranju tzv. vjerske književnosti (katekizmi, lekcionari), potom kalendara i tzv. **šlabkara**, kao i **jačkara** (pjesmarica). Na kraju je i kratak osvrt na jezik toga stoljeća. U drugome tekstu Zvonarić taksativno nabraja lekcionare⁵⁵ molitvenike, tekstove vrijedne za pravopisnu povijest, potom šlabikare i katekizme, udžbenike, kalendarsku literaturu, novine i časopise, poeziju, prijevode i, dakako, imena što su u svemu tome sudjelovala ili kao autori ili kao inicijatori.

Oba su teksta zapravo sinopsis za serioznije radove, a jedan od Zvonarićevih takvih, značajnijih, radova svakako je onaj pod naslovom **Franjevci kao utemeljitelji nabožne literature u gradišćanskim Hrvatima**⁵⁶. U tom je tekstu⁵⁷ Zvonarić u povijesnome i kulturološkome kontekstu pregledno prikazao rad mnogih poznatih gradišćanskohrvatskih književnika, razriješio dvojbe o godinama izdanja nekih njihovih knjiga i sl. Prije negoli je Zvonarić (Zvonarich) napisao pregled franjevačkoga udjela u gradišćanskoj kulturi, napisao je Nikola Benčić tekst **U zaletu**⁵⁸, koji se bavi isusovačkim udjelom, između ostaloga, i u književnosti. Takvoj vrsti tekstova pripada i članak Franza Probstsa **Književnost gradišćanskih Hrvata i njezine panonske veze**⁵⁹ Probstov tekst prvi put studioznije predočava gradišćanskohrvatske veze s ostalim zemljopisno i intelektualno bliskim književnostima. Iako su komparativističke zasade nazočne u mnogim tekstovima prije Probstova, bile su one imanentne, slučajne ili suputne, pa bez Probstova teksta ne može biti potpuna razumijevanja, s književnopovijesnoga stajališta, hrvatske književnosti u Gradišću. Štoviše, čini mi se da je on i temelj jednoj bitnoj protegi te književnosti, njenoj deregionalizaciji, odnosno njenome europskome kontekstu i u vezi s idejama što su u njoj realizirane i u vezi s jezikom/jezicima kojima su te zamisli izrečene.

Uz taj izbor tekstova valja spomenuti njih još nekoliko, te dvije knjige. Đuro Vidmarović dao je možda najkraći pregled gradišćanskohrvatske književnosti, a u sklopu šireg problema hrvatske književnosti u dijaspori⁶⁰. Knjiga pak Stjepana Krpana **Gradišćanski portreti**⁶¹ daje publicističko-kritičke portrete šezdeset i pet značajnih gradišćanskih Hrvata od Grgura Mekinića do današnjih dana. Među njima je znatan broj književnika. Tamo gdje su oni opisom prikazani, Krpan objektivno pristupa svakome književničkome životopisu, izbjegnuvši onu subjektivnost i improvizaciju što ih počesto nalazimo u Sedenika i Meršića ml., čijim je knjigama, po temeljnoj koncepciji, Krpanova najbliža. K tome, Stjepan Krpan prilaže, na kraju, i osnovnu literaturu koja je rabljena u pojedinome članku. Dakako, Krpan nije imao ambicije stvarati nacрте

⁵³ Gradišće 1980, str. 43-49.

⁵⁴ **Dani hrvatske kulture, Tage der kroatischen Kultur**, 3-5 juli 1981. Sckachendorf, Hrvatsko kulturno i prosvjetno društvo Čajta, str. 39-41.

⁵⁵ O gradišćanskohrvatskim lekcionarima vidi: J. Fućak, **Šest stoljeća hrvatskoga lekcionara u sklopu jedanaest stoljeća hrvatskoga glagoljaštva**, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1975, str. 13-14. i 272-276.

⁵⁶ Kačić XIII/1981, str. 89-120.

⁵⁷ Tome tekstu valja komplementarno pridružiti i rad Štefana Zvonarića **Fra Lovrijenac Bogović (1719-1789.) - znameniti gradišćanski franjevac**, Kačić XIV/1982, str. 95-105.

⁵⁸ Gradišće 1977, str. 38-43.

⁵⁹ Radovi Instituta za hrvatsku povijest 14 (1)/1981, str. 375-387.

⁶⁰ **Književno stvaralaštvo hrvatskih narodnih manjina, Književnost gradišćanskih Hrvata**, Gesta 23-24-25/1986, str. 40-41.

⁶¹ Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1988.

hrvatskogradišćanske književnosti, nego je učinio stanoviti izbor iz, portretne, kulturne povijesti gradišćanskih Hrvata. Njegova knjiga svakako ima i određene elemente književne povijesti, odnosno njenih životopisnih segmenata.

Informativna su karaktera i članci Petera Tyrana⁶² i Stjepana Blažetina ml.⁶³, što daju čak i neke tipološke smjernice, ali oba članka ostaju kritički nedorečena. Opširniji je i u raščlambi dosjetljiviji Đuro Vidmarović u svojoj knjizi **Suvremeni tokovi u pjesništvu mađarskih Hrvata**⁶⁴. Iako se tek dio stranica te knjige odnosi na književno stvaralaštvo gradišćanskih Hrvata u Mađarskoj, valja je uzeti u obzir zbog njenih tipoloških, općih i posebnih problema, kao i radi budućih komparativističkih proučavanja, što su ih potaknuli N. Benčić, F. Probst i mnogi drugi⁶⁵.

Dakako, ima još mnogo tekstova koji se mogu smatrati udjelom u stvaranju povijesti gradišćanskohrvatske književnosti. To su, naprimjer članci što su se specijalizirali za pojedine aspekte te književnosti, a u vezi s pojedinim područjem kulturološke, i slične poslenosti. Takvi su tekstovi o školstvu⁶⁶, novinarstvu⁶⁷ ili čak jezičnopovijesnim problemima⁶⁸, kazalištu⁶⁹ i ostalim protegama u kojima se na različite načine realiziraju i književne koncepcije, djela, i sl. Posebnu pozornost zaslužuje usmena književnost i zbog interferencije s visokom književnošću (lijepom, umjetničkom) i zbog toga što primjeri njene potvrde u prošlosti opslužuju i povjesničarske, političke i mnoge slične teze i njihovu obradu. Ne računajući najstarije tragove gradišćanskohrvatske usmene književnosti u ugarskoj historiografiji⁷⁰, među prvima su se tim segmentom gradišćanskohrvatske književnosti počeli baviti J. Csaplovics⁷¹, ponešto Moritz Fialka⁷², a potom I. Kukuljević Sakcinski⁷³, F. Kurelac⁷⁴, Franjo Kuhač⁷⁵, Janko Barle⁷⁶, A. Isačenko⁷⁷ i mnogi drugi, što prigodno što znanstveno.

⁶² Suvremena književnost gradišćanskih Hrvata, Republika 4/1984, str. 52-54.

⁶³ Poslijeratna književnost Hrvata u Mađarskoj, Forum 9-10/1989, str. 503-510.

⁶⁴ Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1991.

⁶⁵ Ovdje prvovrno valja istaknuti radove Zvonimira Bartolića (*Protestantska književnost gradišćanskih Hrvata* u: *Sjevernohrvatske teme* IV, Zrinski, Čakovec 1989, str. 127-144.) i Alojza Jembriha (*Gradišćanskohrvatski aspekti*, u: *Hrvatski filološki aspekti*, IC "Revija"/RS "Božidar Masarić", Osijek 1990, str. 255-326; *Gradišćanskohrvatsko-hrvatske kulturne veze*, u: *Hrvatsko-slovenske književnojezične veze*, Zrinski, Čakovec 1991, str. 363-393).

⁶⁶ Npr. M.m., *Školsko izobraženje naših predceva i pleći školskih knjig*, Hrvatski kalendar i letopis Hrvatskog kulturnog društva u Gradišću za leto 1941, str. 53-63; pripadaju ovamo mnogi tekstovi Ivana Dobrovića i mnogih ostalih.

⁶⁷ Npr. Božena Vranješ, *Novinatvo gradišćanskih Hrvata do drugog svjetskog rata*, Radovi Instituta za hrvatsku povijest 8, str. 385-414; *Novine i časopisi gradišćanskih Hrvata*, Knjiga XXXVIII Hrvatskoga štamparskoga društva, Zeljezno 1985.

⁶⁸ L. Hadrovics, *Schrifttum und Sprache der burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1974.

⁶⁹ Npr. F.P. (Franz Probst), *Kazališće Gradišćanskih Hrvata*, Gradišće 1978, str. 68-71 (prevedeno iz almanaha *Burgenländische Festspiele* 1976), i sl.

⁷⁰ Vidi: M. Meršić, *Narodne pjesme gradišćanskih Hrvata*, Gradišće 1962, str. 58; N. Ritig-Beljak, *Trajanje usmene književnosti u gradišćanskim Hrvata*, u: *Gradišćanski Hrvati*, zbornik, Beč 1984, str. 171.

⁷¹ J. Csaplovics, *Croaten und Wenden in Ungarn (ethnographisch geschildert)*, Pressburg 1828.

⁷² Ritig-Beljak, O.c., str. 171.

⁷³ I. Kukuljević Sakcinski, *Pjesme. S dodatkom narodnih pjesmah puka hrvatskoga*, Zagreb 1847.

⁷⁴ F. Kurelac, *Jačke III narodne pjesme prostoga III neprostoga puka hrvatskoga po župah šoprunskoj, mošonjskoj i željeznoj na Ugrih*, Zagreb 1871.

⁷⁵ F. Š. Kuhač, *Južno-slovenske narodne pjevice*, 1-5, Zagreb 1878-1941.

⁷⁶ J. Barle, *Nešto o crkvenim jačkama ugarskih Hrvata*, Sveta Cecilija sv. V/1917, str. 149-156, sv. VI/1917, str. 181-187; J. Barle, *Božićne jačke gradišćanskih Hrvata*, Sv. Cecilija, sv. 6/1923, str. 171-176, i dr.

⁷⁷ A. Issatchenko, *Vidovinka, kroatische Gesänge aus dem Brugenland*, Graz 1938.

Ovaj pregledni članak nije imao nakane podastrijeti baš sve što se učinilo u vezi s pisanjem povijesti gradišćanskohrvatske književnosti, ili dijelova za tu povijest. Naprimjer, nisu spomenute monografije o pojedinim književnicima, knjige o pojedinim povijesnim razdobljima u životu gradišćanskih Hrvata, koja su usko povezana s razvitkom te književnosti (reformacija). Članak, nadalje, nije kanio dati sintezu svih tih nastojanja, već ih ukratko podastrijeti kako bi se dao uvid u te pokušaje i kako bi se, upravo iz toga, naznačilo da je posao u vezi s pisanjem povijesti gradišćanskohrvatske književnosti vrlo težak. Ima tome više razloga: a) mnogi izvori još čekaju svoje otkriće, b) nedostaju pouzdane bibliografije, c) nedostaje stručnjaka koji bi se tome posvetili, d) iako je izvanliterarni kontekst nezaobilazan u proučavanju gradišćanskohrvatske književnosti, ponajčešće je on prvotni kriterij u njenome sagledavanju, a to onda zakriva i samu njenu bit, e) nema dovoljno relevantnih obrada pojedinih pisaca, razdoblja, epoha, stilskih formacija, f) nema jačih društvenih poticaja (ni u Austriji, ni u Gradišću ni u Hrvatskoj) koji bi pospješili realizaciju takvoga projekta.

RIASSUNTO

Milorad Stojić

Storia della letteratura presso i Croati di Gradišće

Questo articolo sommario presenta un'esposizione di ciò che succedeva sul piano della storia della letteratura dei Croati di Gradišće dal suo primo storiografo, File Sedenik, fino ad oggi, senza pretese di poter essere una rappresentazione completa di questi tentativi. In ogni caso, anche una tale sommaria esposizione dimostra che tutti i tentativi di compilare tale storia siano stati insoddisfacenti, come pure che non siano maturate le condizioni perché essa venga compilata in un prossimo futuro. La causa di ciò è una mancanza di bibliografie valide, di esperti in questo campo, il contesto extraliterario come criterio nell'osservare la letteratura, non esistono sufficienti elaborazioni di taluni segmenti di questa letteratura, come neanche gli stimoli sociali che non favoriscono sempre questo lavoro.